

**Д.О. МЕЛЬНИЧУК,
академік НАН України,
ректор Національного аграрного університету**

Стимулом для мого виступу став сам хід Обговорення річного звіту про діяльність Академії — все іде ніби нормально, хоч кожен учасник зборів у глибині душі знає, що настав час, коли головне — не стільки обговорення тих чи інших наукових досягнень або якихось проблем в організації окремих досліджень наших вчених, скільки необхідність здійснення кардинальних змін у державній системі наукового і кадрового забезпечення нашої економіки.

На жаль, у виступах мало уваги приділено досить критичному за змістом Зверненню Президента нашої держави до членів НАН України. Дехто шукає виправдання з цього приводу, і практично ніхто не говорить про роль і місце НАН України у розв'язанні вищезазваної проблеми та про шляхи виходу Академії з тієї фінансової кризи, в якій вона зараз перебуває. Такий напрямок розвитку дискусії, коли всі ми сподіваємося тільки на збільшення бюджетного фінансування, з моєї точки зору, може стати небезпечним, бо треба не забувати і про шляхи зростання бюджетного фонду держави. Тому нам слід більше зосередити свою увагу на необхідності здійснення таких реформ діяльності НАН України, які б значно покращили систему наукового і кадрового забезпечення розвитку економіки і суспільства нашої країни, адекватно до тих змін, які зараз уже відбулися і будуть здійснені найближчим часом. З цього приводу я рекомендував би Президії НАН України невідкладно створити міжвідомчу комісію із числа представників Академії наук, ВНЗ, Уряду та громадськості, орієнтуючись у першу чергу на тих, хто не просто словами, а на прикладі власної діяльності може довести правоту своїх пропозицій.

Основним орієнтиром роботи цієї комісії має стати узагальнення позитивного міжнародного досвіду діяльності академій наук та ВНЗ високорозвинених держав, а також країн, що вже стали на шлях реформ структурної взаємодії системи досліджень і підготовки кадрів та механізмів їх фінансового забезпечення. Узагальнення цього досвіду та інтеграція його з тим кращим, що є у нас, і має скласти суть реформ, які ми мусимо запровадити.

Торкнуся деяких деталей очікуваних реформ, які в очолюваному мною університеті уже вдалося значною мірою здійснити і які принесли йому і міжнародне визнання освітян, і значний розвиток його іміджу взагалі. Розпочну із загального — будь-яка цивілізована й економічно розвинена країна на сьогоднішній день обов'язково має три основні складові, які забезпечують її науково-технічний прогрес: дослідницьку і освітянську мережі, а також системи впровадження наукових досягнень у виробничу сферу і післядипломної освіти фахівців. Причому у найбільш високорозвинених країнах ці три складові функціонують у такій тісній інтеграції, що їх навіть важко розрізнити структурно, і вчені з часом, як правило, переходять із одного виду діяльності в інший, забезпечуючи максимум реалізації свого інтелектуального потенціалу протягом всього життя. Тобто процес реалізації інтелектуального потенціалу вчених потребує зараз, крім усього нам відомого, ще і високого рівня системи менеджменту цього надзвичайно важливого для суспільства виду діяльності.

Де ж знаходимося ми на тлі вищесказаного? У нас є система дослідництва і освіти. Вони зараз такі громіздкі, що сторонні люди навіть не можуть усвідомити, а для чого це нам так багато їх треба: державних

академії наук — шість, а недержавних — понад десяток (що, до речі, і знецінило звання академіка), університетів — майже 400 (що в 6–10 разів більше, ніж у Франції чи Німеччині), національних університетів невдовзі буде близько сотні (хоч задумувалося це колись як спосіб визначення 1–2 університетів у галузі, які б мали статус західних федеральних закладів). Чи інтегровані ці дві системи у своїй діяльності? Ні, і це є перша наша велика біда!

Тепер звернімо увагу на третю вищезазначену складову — систему впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво. (В США цю систему іменують Extension service). На сьогодні у нас цієї системи практично немає. Є лише окремі острівки (ряд науково-виробничих установ, дорадництва, консультативні фірми тощо), що не можна назвати системою. На жаль, у більшості своїй ми не зрозуміли, що в основі діяльності системи Extension service є не що інше, як високоінтелектуальний наукоємний бізнес. Раніше нам забороняли цим займатися, а тепер цього майже ніхто нам не пропонує, та й закони наші про науку і про вищу освіту цей надзвичайно важливий вид діяльності практично не передбачають. Із свого теперішнього досвіду скажу — тут лежать такі необхідні нам гроші, і підняти (а точніше заробити) їх треба нам самим. Заодно і держава буде мати відповідні поповнення у свій бюджет, що дасть змогу збільшити бюджетні видатки. Дехто заперечить мені, що це не академічна справа. Моє ж переконання в тому, що якраз це і є наш перший обов'язок перед народом — допомогти йому якомога швидше досягти того рівня життя, якого він гідний, на що і націлює Президент нашої держави В.А. Ющенко у своєму посланні до Академії.

Для підкріплення сказаного наведу декілька прикладів: Україна щорічно закуповує за кордоном майже на півмільярда доларів хімічних засобів захисту рослин та добрив, а внесок наших учених у цю справу становить лише декілька відсотків. Чому ж нашим хімікам не заробити самим ці кошти?

Візьмемо наше сільськогосподарське або харчове машинобудування — сума витрат коштів на імпорту техніку у цих галузях — мільярди доларів. Ми тут далеко відстали навіть від білорусів, не кажучи вже про німців і т.д. Давайте звернемо увагу на нашу енергетику, якість матеріалів, аналітичне і діагностичне обладнання, ліки тощо — майже все воно імпортує...

Думаю, ніхто не сумнівається в тому, що без прямої участі вчених НАН України у справах названих галузей ситуація не поліпшиться. Ось тут і лежать наші кошти, які сьогодні поки що йдуть на підтримку зарубіжної науки, вищої освіти та виробництва.

Отже, нам треба в державі провести чітку інвентаризацію нашого науково-технічного та інтелектуального потенціалу і розумно ним розпорядитися, враховуючи загальнодержавні, галузеві, регіональні та приватні інтереси, а також міжнародний досвід управління інтелектуальною діяльністю. Повторюю, що все сказане мною базується на досвіді проведення вказаних реформ у Національному аграрному університеті.

Гадаю, всі ми розуміємо, що тільки на основі зростання нашої національної економіки можна збільшити бюджетні надходження в державі, і лише за цих умов з'явиться можливість поліпшити фінансування суто фундаментальних і соціально-гуманітарних наук та дослідництва взагалі.